

preden bomo mogli sprejeti tako daljnosežne sklepe, ki bi bili, skoraj bi rekli, prelepi, da bi mogli biti resnični.

Vallois, ki je sam zelo previden v sprejemanju tega poročila iz Južne Afrike, pa stavlja h koncu močno upravičeno nomenklaturno pripombo: »*Telanthropus*« pomenja pač po svoji etimologiji končno formo človeka; tu pa bi stali na začetku evolucije hominidov — če se bodo upi in mnenja M. Robinsona in rajnkega R. Brooma izkazali za upravičena. Razen tega je bilo to ime že določno rabljeno po Bonarelliju (1908); po vseh nomenklaturnih pravilih ne sme biti rabljeno za popolnoma drugo obliko! Najditelji naj bi se pač ne pustili preveč zapeljavati od prvega navdušenja, kar je sicer človeško razumljivo, naredi pa često težko popravljivo zmedo v terminologiji.

Slo v st v o

H. V. V(allois), 1953, Une découverte importante: un *Homo rhodesiensis* en Afrique du Sud. *L'anthropologie* 51/3—4, 364—367.

H. V. V(allois), 1953, ... et de nouveaux *Telanthropus*. *Ibidem* 367—369.
Oakley, K. P., 1949, New evidence regarding Rhodesian (Broken Hill) Man. *Yearbook* 1949, New York 1950.

Škerlj B., 1950, Razvoj človeka (Anthropogeneza). Ljubljana.

Škerlj B., 1951, Današnji problemi evolucije človeka, *Arh. vest.* 2/1, 40 do 59, Ljubljana.

News in Human Evolution

Summary. — The author gives a short survey of the important and dramatic solution of the *Eoanthropus* problem as well as of the second *Homo rhodesiensis* (Saldanha) and five »*Telanthropus*« finds (Swartkrans). »*Telanthropus*« is, considering the Greek origin of the name, a clear misnomer, as the find, at the best, represents an »*Archanthropus*«; both these names, however, have been already used for other hominoid forms and must not be given to any new finds.

B. Škerlj

Friedrich Holste: Die Bronzezeit in Süd- und Westdeutschland (Handbuch der Urgeschichte Deutschlands, herausgegeben von Ernst Sprockhoff, Band 1, Berlin 1953), 128 strani, 26 tabel, 13 geografskih kart in 15 risb v tekstu.

V založbi Walter de Gruyter & Co. v Berlinu je izšel 1953. leta 1. zvezek priročnika za predzgodovino Nemčije, in sicer »Bronasta doba v Južni in Zahodni Nemčiji« (cena 25 nemških DM), katere avtor je v vojni padli Friedrich Holste, nekdanji up nemške predzgodovinske arheologije. Že leta 1938 sta v isti založbi izšla 2. in 3. zvezek istega priročnika, v katerih prvem Werner Buttler obravnava Podonavski in zahodni kulturni krog mlajše kamene dobe, v drugem pa Ernst Sprockhoff, ki je istočasno tudi ustanovitelj tega priročnika, severno megalitno kulturo. Tako je 1. zvezek izšel šele sedaj, 15 let po izdaji drugega in tretjega zvezka.

Založba se je pri izdaji Holstejeve Bronaste dobe odločila, da izda delo brez kakršnih koli sprememb, popravil ali dopolnil, tako kakor ga je avtor napisal kot svoje habilitacijsko delo.

Avtor je v svojem delu podal pregledno sliko bronaste dobe v Južni in Zahodni Nemčiji, zbral vse zadevno gradivo in ga razčlenil tako po kulturah in skupinah, kakor tudi kronološko. Pri tem svojem delu je v veliki meri izpopolnil oziroma tudi ovrgel gledišča, ki so jih zastopali Reinecke in drugi znanstveniki glede bronaste dobe Nemčije. Nasprotno dosedanjim glediščem se po avtorjevem izrecnem mnenju bronasta doba Nemčije deli na tri časovna obdobja, katerih nosilci kultur, ki so sodelovali pri razvoju, niso bili isti. Poleg tega stoji avtor tudi na gledišču, da zgodovinske meje v predzgodovini ne sovpadajo s sedanjimi političnimi mejami, ker je obstajala in obstaja le ena naravna meja, in sicer na

jugu, kjer so Alpe. Na ostalih straneh so pa meje odprte, kjer so prehajale posamezne skupine bodisi v Nemčijo ali pa iz nje.

V svojem podajanju gradiva v posameznih periodah bronaste dobe obravnava avtor posamezne vire gradiva, kakor so naselbine, grobovi in na zadnjem mestu depoji. V vsakem oddelku podaja glavne karakteristike, pri čemer skuša reševati tudi posamezne splošne momente ter razne vzroke, ki so mogli privedi do takšnih virov, do njihovega bogastva, do načina uporabe, do naselitve posameznih pokrajin, do načina prehranjevanja, do gospodarstva itd., Samo gradivo pa deli avtor po kulturnih skupinah vsake posamezne periode, pri čemer navaja tudi vse njihove glavne momente, ki označujejo tipološke posebnosti, karakteristične za takšno kulturno skupino. Le tako mu je bilo mogoče izločiti skupine, ki na ta ali oni način predstavljajo zaključno celoto in ki se med seboj razlikujejo. Nesporno je, da so pri tem zelo važni tudi drugi momenti, kjer so karakteristične tudi druge materialne ostaline, ki jih avtor tolmači kot vir za drobno gradivo, kakor so naselbine, grobišča in tudi depoji, prav tako pa tudi vsi ostali momenti, ki so s tem v zvezi.

Starejša bronasta doba razpada po avtorju tudi pokrajinsko na zahodno in vzhodno cono. V zahodni coni se kot najstarejša kulturna skupina javlja »adlerberška kulturna skupina« na področju, ki ga je imela kultura zvončaste čaše, in sicer njene veje, ki je bila na srednjem Renu. Vendar pa imamo tudi na tem področju dokaj tujih elementov, ki jih adlerberški kulturni skupini ne moremo pripisati, katerih tolmačenje je pa danes še izredno težko. V vzhodni coni se je najstarejša bronastodobna kulturna skupina razvila tudi na ozemlju, ki je pripadalo kulturi zvončaste čaše, in sicer v južnobavarskih predelih v dolini Isare in v Podonavju južno od Regensburga. Ta kulturna skupina, imenovana štraubinska skupina, ima prav tako posamezne tuje objekte, ki so sem dospeli iz drugih kulturnih krogov, predvsem z vzhoda, prav tako pa tudi s severa.

Ti dve kulturni skupini sta za sedaj tudi edini, ki sta znani na področju južne in Zahodne Nemčije v starejši bronasti dobi. Nasprotno pa imamo v čisti ali polni bronasti dobi vrsto raznih kulturnih skupin, od katerih imajo mnoge svoj center na današnjem nemškem ozemlju. Računati pa seveda moramo, da so še v mlajši bronasti dobi nekatere teh kulturnih skupin trajale dalje. Avtor to dobo deli glede na teritorij na vzhodno in zahodno cono, v kateri pa kot posebno smatra tudi še severno cono. V vzhodni coni je danubijsko-sudetska skupina, katero nekateri imenujejo glede na zunanji videz pokopov, tudi danubijsko-sudetska kultura gomil. Razširjena je ta skupina južno od Dunaja in predstavlja južno vejo skupine, ki je severno od Donave. Kulturno in časovno jo avtor deli, kakor vse naslednje, na tri odseke: na starejši horizont, na razvito kulturo gomil ter na mlajši oddelek. Skupina sama predstavlja prostorno ozek krog z zelo živahnim razvojem keramičnih form, toda skoraj popolno nesamostojnost v bronastih izdelkih, ki so v glavnem popolnoma tuji. Prenehala je z vdorom tujih skupin v kasni bronasti dobi. Druga skupina v vzhodni coni je južnobavarska skupina, ki je razširjena po dolini Isare do Donave od robu Alp. V posameznih obdobjih imamo tudi tuj vpliv na kovinske izdelke. Prav tako so se posamezne forme razvile na posameznih tujih vzorih. Tudi pri keramiki opažamo precejšnje raznovrstnost, posebno v mlajši dobi. Tretja skupina predstavlja zgornje pfalška skupina, katere središče leži severno od Donave do robu frankovske Jure. To skupino imenujemo tudi herzynsko skupino skupaj s sorodno južno in zahodno-češko skupino gomil. V njej opažamo izrazit razvoj posameznih bronastodobnih oblik. Posebnosti pa imamo tudi v nekaterih drugih kulturnih pojavih, ki se često naslanjajo na posamezne tuje elemente. Vendar je ta kulturna skupina v vseh odsekih za sedaj še dokaj nejasna in je ni mogoče popolnoma zajeti. V pozni stopnji je keramika še povsem neznan, kakor tudi v najzgodnejši dobi. Poleg tega pa imajo posamezne

stopnje tudi še izredno malo gradiva. V zvezi s to skupino omenja avtor tudi češko skupino, ki je od starejših avtorjev skupaj z gornjefalško tolmačena kot enojna. Avtor pa meni, da sta to dve skupini, ki sta med seboj deljeni tudi teritorialno po precej širokem gozdnem pasu, ne glede na to, da po mnenju avtorja obstaja tudi precejšnja razlika v materialu.

V zahodni coni je württenberška kulturna skupina, katere središče je na nekaterih pritokih Donave, ter sega do švabske Albe. Prostorno je ta skupina precej omejena. Avtor jo deli kakor tudi vse skupine zahodne cone le na dve obdobji, na starejšo in mlajšo. Karakteristične so v tej skupini razne kovinske oblike, medtem ko je keramika omejena v glavnem na ženske grobove. Druga skupina v tej coni bi bila alzaška, katero deli reka Ren od prejšnje. Tudi ta je prostorno precej omejena. Tretja srednjerenska skupina se širi v območju srednjega Rena. Vendar pa ta skupina ni enotna in tudi nima nikakršnega pravega središča. V zahodni coni pa poleg tega, po avtorjevi sodbi, morajo biti tudi marsikake druge skupine, katerih pa danes še ni mogoče v celoti zajeti.

V severni coni sta vzhodnohesenska skupina, ki se širi v obrobni dolinah reke Werre in Fulde ter lüneburška skupina, ki jo je avtor izločil iz severnega germanskega kulturnega kroga. Obe skupini imata posamezne tipične forme, ki dovoljujejo, da jo imamo za posebni kulturni entiti.

V mlajši bronasti dobi avtor omenja nekaj kulturnih skupin, ki so pa tuje, so pa prišle na področju Nemčije do izraza in so se samostavno razvile. Medtem so pa vsaj delno trajale tudi še stare kulturne skupine, katere je avtor naštel pod polno bronasto dobo. Nove kulturne skupine pa danes tudi še ni mogoče v popolnosti zajeti, niti jih ne moremo pravilno klasificirati. Kot prva takšna tuja skupina bi bila Mels-Rixheim kultura, ki se javlja na zgornjem Renu in na zahodnem robu Alp. Druga skupina je t. im. Rigsee kultura, ki se razprostira v zgornji Bavarski. Poleg teh dveh imamo pa tudi še dve keramični skupini, ki danes seveda še ne pomenita posebnih kulturnih skupin, ki pa vendar dajeta slutiti neke posebne skupine. Od teh ena nosi naziv »rahlo žlebljena keramika« (leichtgerillte Ware), a javlja se v nekaterih grobovih na Pfalskem ter v renskem predelu Hessena. Druga skupina keramike je pa znana pod imenom »kasno-bronastodobna keramika z desne strani Rena«. Najdena je pa doslej na raznih mestih. Zanimivost pri tem je, da je keramika sicer kolikor toliko enotna, medtem ko so kovinski izdelki na raznih mestih med seboj zelo različni.

Glede sklepov o kulturnih odnosih, t. j. o duhovnem, gospodarskem, umetnostnem, religijskem in socialnem življenju podaja avtor samo nekaj splošnih opomb, ker mu dosedanje več ali manj slučajne najdbe ne dovoljujejo detailnejših sklepov. Tako sodi avtor na temelju materiala, da se je v starejši bronasti dobi duhovna kultura naslanjala še na kulturo zvončaste čaše. Podobno sklepa tudi o kultu mrtvih, glede trgovine pa sodi o precejšnji pasivnosti itd. Vendar po mnenju avtorja prihaja v posameznih pokrajinah do skorajšnjih in precejšnjih sprememb, kar se je pa zgodilo pod vplivom tujih kulturnih skupin. V štraubinski kulturni skupini, ki je morala imeti zelo diferencialno gospodarstvo, kakor poljedelstvo, živinorejo, rudarstvo in trgovino, meni avtor, da je morala obstajati, čeprav zelo rahlo, vendar neka centralna oblast. V čisti bronasti dobi se pa slika bistveno spremeni. Tudi tu še nimamo nikakršnih pravih materialnih dokazov, kljub temu so razni sklepi mogoči. Tako se že glede na področje širjenja posameznih kulturnih skupin more sklepati, da čeprav se je ponekod prebivalstvo še bavilo s poljedelstvom, vendar je to bilo že zelo podrejeno. Poleg tega so središča posameznih kultur tako omejena, da avtor sodi, da se o nekih političnih entotah ne sme niti govoriti. Takšna središča ali področja širjenja posameznih kultur obsegajo komaj 50 do 100 km v premeru. Kljub temu so pa posamezne kulturne skupine bile med seboj v stalni zvezi. O drugih momentih, kakor so obleka, umet-

niška raven izdelkov, religija itd., pa za sedaj še ne vemo veliko. Še veliko slabši vpogled imamo pa v kasni bronasti dobi. Tu je mogoče le delno in fragmentarično sklepati o posameznih momentih, ki so pa tako nezatni, da skoraj ne prihajajo v poštev.

Pri kronologiji uporablja avtor okvirno kronologijo, ki jo je postavil že Reinecke in katero pa v kasni bronasti dobi. Tu je mogoče le delno in fragmentarično sklepati o posameznih momentih, ki so pa tako nezatni, da skoraj ne prihajajo v poštev. Pri kronologiji uporablja avtor okvirno kronologijo, ki jo je postavil že Reinecke in katero pa v kasni bronasti dobi. Tu je mogoče le delno in fragmentarično sklepati o posameznih momentih, ki so pa tako nezatni, da skoraj ne prihajajo v poštev. Pri kronologiji uporablja avtor okvirno kronologijo, ki jo je postavil že Reinecke in katero pa v kasni bronasti dobi. Tu je mogoče le delno in fragmentarično sklepati o posameznih momentih, ki so pa tako nezatni, da skoraj ne prihajajo v poštev.

Avtor je iz vseh danih momentov, ki so mu bili na razpolago, skušal podati tudi okvirno zgodovinsko sliko. Tako sodi, da je sprememba med kameno in bronasto dobo bila postopna, ne pa nagla. Zgodnja bronasta doba se začneja pri tistih kulturnih skupinah, kjer je bilo možno pridobivanje in obdelava kovine že v sami pokrajini, v kateri je takšna skupina. Pokrajine in kulturne skupine, ki takšne možnosti niso imele, pa postanejo odvisne od prvih. Tako se z zahoda začneja na začetku kovinske dobe pokazovati premoč. Velik del pokrajin pa, ki so bile za časa zgodnje bronaste dobe nedotaknjene, dobijo svoj pomen šele v čisti bronasti dobi. Stari kulturni centri pa z gubijo svoj nekdanjo premoč. Avtor tolmači ta pojav s tem, da so posamezne kulturne skupine, ki so na tem področju živele že v starejši bronasti dobi, o katerih pa imamo za sedaj le skromne podatke, prevzele nadaljnje vodstvo in kulturni diktat. Povsem pa avtor zametuje možnost prihoda, oziroma naselitve nekega ljudstva, ki bi predstavljalo kulturno celoto. Glede tega misli, da se ne bi smele obdržati stare oblike in tudi ne bi smelo biti toliko razločkov med posameznimi skupinami tega časa na nemškem ozemlju. Ker pa sprememba prihaja tako v grobnem ritusu, kakor v oblikah itd., sodi avtor, da je na nemškem ozemlju poleg nosilcev kulture zvončaste čaše, ki so služili kot temelj starejši bronasti dobi, bilo tudi drugo ljudstvo, ki je šele v čisti bronasti dobi prevzelo vodstvo in izrinilo nosilce zvončaste čaše. Ljudstvo kulture gomil naj bi pa bilo nosilec bojne sekire, katerih del je tudi v kulturi vrvičaste keramike. Etnično pa avtor ljudstvo kulture gomil ne opredeljuje. Meni, da so sicer bili Indoevropci, vendar so pa po njegovem mnenju lahko sodelovali pri ustvarjanju tako keltske kakor ilirske skupine.

Splošno označuje avtor čisto bronasto dobo kot čas dobe miru, kjer med posameznimi kulturnimi skupinami ni prihajalo do medsebojnih trenj. Tako so se lahko v času treh stoletij razvijale posamezne kulturne skupine do popolnosti. Po tem pa prihaja nemirna doba, in sicer proti koncu bronaste dobe, s premikom tujih kulturnih skupin. Konec tega nemirnega časa pa predstavlja zopet kultura žarnih grobišč, katerih nosilci so uvedli zopet mir in trajno naselitev. Za sedaj pa še ni mogoče točno ugotoviti, od kod so v Nemčijo prišli nosilci tujih kulturnih skupin, ki so izzvali

nemir. Avtor misli, da so po vsej verjetnosti to bile pokrajine, kakor so Češka, Moravska, Podonavje ter del srednje in vzhodne Nemčije. Pri nemirih je pa v glavnem južna Nemčija ostala obvarovana in je vzdržala pritisk tujih kultur.

Delo, ki ga nam je dal avtor, predstavlja dragocen doprinos ne samo nemški, temveč tudi evropski predzgodovini. Ne glede na sistematično zbrano gradivo in njega pravilno kronološko razvrstitev, nam je avtor v svojem orisu podal tudi nadvse dragocen zgodovinski oris, in sicer političen, ki izpopolnjuje kulturnozgodovinskega. Res je sicer, da bodo marsikateri sklepi danes ali jutri spremenjeni, drugi zopet izpopolnjeni, vendar pa bo temeljni oris ostal še dolgo, ako ne vedno v veljavi. Škoda je le, da dela avtor zaradi smrti ni mogel izpopolniti in da je objavljeno šele sedaj, 11 let po njegovi smrti. Kljub temu pa, čeprav so danes tu in tam možne posamezne izpopolnitve, kakor mogoče tudi posamezne spremembe, ki pa ne vplivajo na celotni sestavi, delitev in kronologijo, lahko rečemo, da je to delo poleg že zastarelega Reineckeovega dela o bronasti dobi Nemčije osnova za nadaljnji študij tega obdobja predvsem v Nemčiji, a tudi v srednji Evropi. Na drugi strani pa nam to delo govori tudi o izgubi, ki jo je doživela predzgodovinska veda Nemčije z avtorjevo prezgodnjo in nepotrebno smrtjo.

Josip Korošec

Hans-Jürgen Hundt: Die spätrömischen eisernen Dosenorbänder. (Saalburg Jahrbuch XII, 1953, str. 66—79 s 6 slikami v tekstu.)

Med izredno zanimive drobne kasnorimske objekte sodijo železne, tako imenovane Dosenorbänder, škatlice za trakove, kar pa v bistvu ne tolmači način njihove uporabe. Zanimive so škatlice še posebno zaradi izredno bogate ornamentike. Avtor je v svoji razpravi zbral železne škatlice, ki imajo okroglo obliko, ki so pa najdene največ v Zahodni Nemčiji. Najdene so bile na več mestih, kakor Nydam, Nebra a. d. Unstrut, Reichersdorf, Kastell Zugmantel, Ren pri Mainzu, Köln (?), Niederbieber (4 škatlice), Hofstett am Steig, Frankfurt-Heddernheim ter na neznanem najdišču. Poleg železnih imamo pa takšne škatlice izdelane tudi v srebru, slonovi kosti in bronasti pločevini.

Sedaj od avtorja zbrane škatlice so bile izdelane iz dveh okroglih ploščic, ki so bile zvarjene s cilindričnim prstanom iste debeline, kakor so same ploščice. Robovi ploščic pa ne presegajo prstana. Čeprav so v osnovi škatlice okrogle, se med seboj nekoliko razlikujejo v posameznostih. Tako so nekatere popolnoma ravne, druge imajo izboklo eno ploščico, tretje pa obe. Sredstvo za vezavo posameznih delov škatle je po mnenju avtorja bil baker, katerega je mogel ugotoviti na večjem številu primerov.

Pomembnost teh objektov je tudi v njih umetnosti, oziroma v obrtno-umetniški izdelavi. Ornamenti, ki v glavnem predstavljajo stilizirane rastlinske motive, so izdelani v tuziji, od katerih kažejo nekateri že razblinjajoče se naturalistične rastlinske ornamente, ki se sicer javljajo na nekaterih starejših objektih druge vrste. Tudi pri ornamentiki je avtor sedaj ugotovil nekaj zanimivih tehničnih postopkov pri izdelavi motivov. Tako je ugotovil, da so vse debelejšje okvirne linije bile nazobčane na robovih, medtem ko linije samih motivov niso nikdar nazobčane. Kovina, ki se je vstavljala v vrezane linije, pa ni bila zlato, kakor so nekateri domnevali za posamezne primere, temveč med. Analize nekaterih primerov so pokazale, da je bila to zmes iz bakra, cinka in nekaj magnezija, včasih tudi iz nekaj srebra in kositra.

Avtor je že na drugih mestih (Mainzer Festschrift 1952, Bd. III), kakor tudi v pričujoči razpravi skušal povezati takšne škatlice s prstanastim jabolkom in braniki na mečih. Škatlica naj bi predstavljala končnico